

*Гринькова А.К.
студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу ТНЕУ
Бутрин-Бока Н.С.*

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУРОГАТНИХ МАТЕРІВ В УКРАЇНІ

В Україні з кожним роком спостерігається зменшення народжуваності через ряд доволі різних причин. Однією з них є зниження репродуктивного здоров'я населення. Саме тому у медицині шукають все нові й нові засоби подолання даної проблеми. Для забезпечення основної функції сім'ї подружжя часто застосовують допоміжні репродуктивні технології, а саме – сурогатне материнство. Актуальність дослідження полягає в тому, що такий метод створення повноцінної сім'ї є поширеним в Україні, втім на законодавчому рівні питання допоміжного материнства все ще не є остаточно врегульованим.

Проблематика допоміжних репродуктивних технологій не є новою в юридичній літературі, зокрема у галузі сімейного права. Особливості становища сурогатних матерів, їх права та обов'язки досліджуються такими науковцями та практиками як І.М. Риженко, С.Б. Булеца, А.П. Головащук та ін.

Право бути батьками – це невід'ємне право кожної людини. Протягом всієї історії людства народження дитини завжди залишалось одночасно бажаним та складним дивом. Безпліддя вважалось не тільки хворобою, але й у деяких країнах світу розглядалось в якості злочину та кари одночасно. Україна є однією із небагатьох країн, в якій на законодавчому рівні дозволено сурогатне материнство та встановлюються гарантії для генетичних батьків, але лише для гетерогенних пар та виключно з метою терапії безпліддя.

З огляду на норму ч. 2 ст. 123 СКУ [6, с. 43], метод сурогатного материнства передбачає перенесення в організм сурогатної матері ембріона людини, зачатого подружжям (генетичними батьками), при цьому батьками дитини визнається подружжя. Зважаючи на це, українське законодавство передбачає лише один спосіб замінного материнства - повну (гестаційну) сурогатність, а випадки застосування інших видів не підлягають регулюванню нормами про сурогатне материнство. На це звертає увагу також і чинний «Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні», затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013, а саме п. 6.1, що має вказівку на обов'язковий генетичний зв'язок подружжя (або одного із батьків) в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство [4].

Підставою виникнення відносин між подружжям і сурогатною мамою є договір, в якому сторони власне і прописують те, які мають бути взаємні права та обов'язки між сурогатною матір'ю та генетичними батьками, яка межа обміну інформацією між ними, відповідальність сторін за порушення умов договору, вимоги до сурогатної матері тощо.

В Україні сурогатною (замінною) матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка за умови наявності власної здорової дитини, добровільної письмово оформленої заяви сурогатної матері за формою, а також за відсутності

медичних протипоказань [4]. Відповідно до вищевказаного, можна виділити такі вимоги, що ставляться до сурогатної матері як:

- наявність повної цивільної дієздатності;
- відповідність віковій категорії, у більшості випадків 18-35 років;
- наявність власної здорової дитини, при цьому акцент робиться також і на тому, як проходили перші пологи у жінки;
- наявність заяви про надання нею згоди на засадах добровільності стати заміною матір'ю для потенційних батьків дитини;
- відсутність будь-яких медичних протипоказань, що можуть стати загрозою для здоров'я дитини та самої сурогатної матері;
- відсутність безпосереднього генетичного зв'язку з дитиною та інші.

Права та обов'язки сурогатних матерів займають чи не найголовніше місце у договорі про допоміжне материнство. Враховуючи те, що законодавство України не надає чіткого переліку таких прав та обов'язків, а лише містить вказівки на деякі з них, чимало науковців та практиків у даній сфері відштовхуються також і від положень, що прописуються у самому договорі про сурогатне материнство його сторонами.

Так, Головащук А.П. у своїй праці зосереджує увагу на таких основних обов'язках сурогатної мами, як: дотримання усіх рекомендацій лікаря закладу охорони здоров'я, що проводитиме програму сурогатного материнства та спостерігатиме вагітність; з моменту настання вагітності стати на облік у жіночій консультації закладу охорони здоров'я; не вживати алкоголь, наркотичні засоби, не палити; дотримуватись рекомендацій стосовно харчування та режиму дня; утриматись від вчинення будь-яких дій, що можуть негативно вплинути на її здоров'я чи здоров'я майбутньої дитини; повідомляти потенційних батьків та лікаря про перебіг вагітності та усі зміни у здоров'ї; дати письмову нотаріально посвідчену згоду на запис потенційних батьків батьками дитини; після народження дитини передати її потенційним батькам [3].

У юридичній літературі також міститься положення про те, що сурогатна мати не повинна встановлювати особу дитини, яка була нею народжена [2] та дізнаватися будь-яку інформацію про місцезнаходження дитини (після її народження) та її батьків з метою збереження лікарської таємниці сурогатного материнства. Також згідно з ч. 2 ст. 139 СКУ сурогатна матір не має права оспорювати материнство [6, с.48], оскільки не має генетичного зв'язку із дитиною і відповідно не має жодних правових підстав вважати себе повноцінною матір'ю новонародженої дитини. Важливим є й те, що сурогатна мати не має права залишити дитину собі, окрім обставин які можна вважати «форс мажорними» (смерть потенційних батьків, відмова їх від дитини). У договорі не обов'язково вказувати обов'язок сурогатної матері віддати дитину генетичним батькам, оскільки це передбачено сімейним законодавством [1, с. 132].

Крім обов'язків виділяють і права, що виникають у заміної матері внаслідок укладення нею договору про сурогатне материнство. До прав сурогатної матері відносять право на: інформацію про усі юридичні питання програми сурогатного материнства; інформацію про усі медичні аспекти та можливі ризики для здоров'я, пов'язані з сурогатним материнством; відшкодування усіх фактичних витрат у зв'язку з вагітністю та пологами; відшкодування шкоди, яка може бути заподіяна їй з вини потенційних батьків.

Сурогатна матір може мати право на інформацію про генетичних батьків дитини, отримання компенсації за виношування дитини (якщо укладається оплатний договір), інформацію про перебіг вагітності [1, с. 132]. Одним із прав сурогатної матері є також і право на безкоштовне медичне обстеження та на конфіденційність інформації.

Цікавим є і той факт, що хоч СКУ і обмежує можливість сурогатної матері на оспорення материнства в судовому порядку, та є випадки, коли сурогатна мати має на це право. Підтримуємо думку Риженко І.М., яка вказує що сурогатна матір має право на оспорення материнства генетичної матері у випадку доведення в судовому порядку, що генетичні батьки зачали дитину з метою, яка суперечить інтересам цієї дитини (продаж дитини чи її органів тощо). У деяких випадках сурогатна мати має право також і на визначення походження дитини, тобто вона записується матір'ю дитини, якщо генетичні батьки не будуть заперечувати проти цього [5, с.31]. Вимоги що висуваються до жінок, які бажають стати сурогатною матір'ю повинні відповідати віковому, медичному, соціальному та юридичному критеріям. При цьому сурогатна матір вбачається як «спасіння» для подружжя, що з різних причин не можуть стати батьками. Саме тому на сьогоднішній день надважливо врегулювати питання її прав та обов'язків щодо дитини та її потенційних батьків. Права та обов'язки сурогатних матерів, хоч і не врегульовуються окремим законодавчим актом, але чітко прописуються та визначаються у відповідному договорі про сурогатне материнство відповідно до положень чинного законодавства України, враховуючи індивідуальні вимоги, побажання та можливості подружжя та сурогатної матері.

Список використаних джерел

1. Булеца С.Б. Істотні та випадкові умови договору сурогатного материнства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 27. Том 1. С. 129-133.
2. Головащук А.П. Правовий статус сурогатної матері. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_7_11 (дата звернення: 20.10.2019).
3. Головащук А.П. Правові аспекти договору про сурогатне материнство. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 73-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_9_11 (дата звернення: 20.10.2019).
4. «Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні», затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#n15> (дата звернення: 20.10.2019).
5. Риженко І.М., Айвазян Л.С Деякі аспекти правового регулювання договірних відносин сурогатного материнства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 1. С. 30-32.
6. Сімейний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 січ. 2019 р.: (офіц. текст). Київ: Паливода А.В., 2019. 108 с.